

Шевченко В.Ю.кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
*Київський національний університет імені Тараса Шевченка***Shevchenko Volodymyr**Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of International Economy
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ЗОВНІШНІ ШОКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЕНЕРГЕТИЧНІ ЦІНИ

Шевченко В.Ю. Зовнішні шоки та європейські енергетичні ціни. В статті характеризується сучасна глобальна економіка, в функціонування якої відбуваються шоки та енергетичні кризи. Глобальний шок пандемії COVID-19 в 2020 році породив рецесію в багатьох країнах. Війна росії в Україні стала глобальним шоком і спровокувала похідні соціальні, міграційні, економічні, фінансові, логістичні шоки, кризи в енергетичній, продовольчій та фінансовій сферах. Міжнародні шоки попиту і пропозиції вплинули на перебіг європейської енергетичної кризи. Відбувалося зростання енергетичних цін і волатильності ринків, що вплинуло на інфляцію, економіку та добробут населення в Європі. Одночасно глобальні чинники дають змогу диверсифікації джерел енергії та подолання кризи. Європейська енергетична криза посилила ефективність регулювання енергопостачання, економію енергії, технологічний прогрес, розвиток альтернативної енергетики.

Ключові слова: глобальні шоки, попит на енергоресурси, європейські енергетичні ціни, енергетична криза, інфляція, економія енергії.

Shevchenko Volodymyr. External shocks and european energy prices. The article characterizes shocks and energy crises in the modern global economy. International markets have periodical changes of supply and demand conditions, supply chains disruptions which causing prices volatility. Global shocks during the COVID-19 pandemic led to a slowdown in the economies, disruptions in global supply chains and a drop in demand and prices for raw materials and energy resources. Russia's war in Ukraine became a global shock and provoked consequent social, migration, economic, financial, logistical shocks. Such shocks as a result of russian military aggression in Ukraine caused global crises – energy, food and financial. International supply and demand shocks affected the nature and outcomes of the European energy crisis. During pandemic since 2020 the energy consumption contracted therefore the demand shock has raised and affected energy prices decrease. Russian aggression in Ukraine in 2023 caused global market uncertainty. supply shocks and prices increase. Especially there was a sharp increase of prices on the energy markets of Europe, which caused significant economic consequences for business and households. Increase in energy prices and market volatility affected inflation, business and population in Europe. The consumer prices inflation in the Eurozone mostly grown since mid-2022 in time of the high energy prices. From the beginning of 2023 the inflation in Europe is gradually reducing following the contraction of energy prices, but forecasted to remain on the relatively high level. At the same time, global factors make it possible to diversify energy sources and overcome the crisis. The energy prices analysis have theoretical and practical significance for the stability of the economy. The principles of solidarity are implemented in the energy sector, in particular in the development of the European Energy Community, to which Ukraine has also joined. The European energy crisis led to improve the efficiency of energy utilization, supply regulation, energy saving, technological progress and the development of alternative energy. The balanced short-term and medium-term measures should be implemented to support energy prices stability.

Key words: global shocks, demand for energy resources, European energy prices, energy crisis, inflation, energy saving.

Постановка проблеми. Глобальні шоки в часи пандемії COVID-19 обумовили уповільнення економік багатьох країн, порушення глобальних ланцюгів постачання, падіння попиту та цін на сировинні товари та енергоресурси.

Шоки в результаті російської військової агресії в Україні викликали глобальні кризи – енергетичну, продовольчу та фінансову. Особливо значним було зростання цін на енергетичних ринках Європи, що мало-

суттєві економічні наслідки для бізнесу та населення. Аналіз факторів енергетичних цін та їх наслідків мають важливе теоретичне та практичне значення для стійкості економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Непередбачуваність міжнародних ринків та їх націо-нальні економіки привертають увагу до їх дослідження під час глобальних потрясінь. Зміст і наслідки економічних шоків розглядається в дослідженнях

зарубіжних вчених О. Бланшара, К. Жаккара, А. Косе, І. Леттана, Л. Кук та інших. Зовнішні шоки, що виникли внаслідок пандемії COVID-19, та порушення ланцюгів поставок розглядаються в дослідженнях М. Ейхенбаума, А. Косе та Н. Сугавари.

Висновки щодо впливу шоків від російського вторгнення в Україну та виникнення трьох світових крих – енергетичної, продовольчої та фінансової – були зроблені спеціальною комісією ООН. Потрясіння на енергетичних ринках та енергетична криза в Європі, цінові тенденції в секторах нафти, природного газу, електроенергії відображені в аналітичних дослідженнях і документах Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) та ЄС.

Разом з тим, недостатньо уваги приділяється дослідженню глобальних шоків як суттєвого чинника динаміки європейських енергетичних цін та інфляції, регуляторним заходам щодо удосконалення енергетики Європи.

Постановка завдання дослідження. Виявити вплив зовнішніх шоків на європейські енергетичні ціни та динаміку енергетичної інфляції, основні підходи до стабілізації та удосконалення енергетики в Європі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система світової економіки в останні роки відзначається поєднанням суперечливих процесів глобалізації та регіоналізації, інтеграції та дезінтеграції, диференціації темпів економік, нестабільних ланцюгів постачання. Такі процеси суперечливо впливають на міжнародні економічні зв'язки: з одного боку, обумовлюють транскордонне поширення шоків та криз, а іншого підвищують мобільність ринків та можливості збалансування.

Виявлення взаємодії сучасних шоків та їх впливу на енергетичні ціни повинно спиратися на комплексний, міждисциплінарний підхід. Різні теоретичні підходи використовуються для аналізу впливу ендогенних та екзогенних шоків, міжнародних факторів на енергетику.

Помірні та передбачувані коливання ринкових економічних та фінансових параметрів на макро- та мікрорівнях є природним для ринкових економік. Вони відбуваються під впливом змін попиту і пропозиції, сезонних факторів, інновацій, конкуренції, державних рішень. Такі коливання є ринково-саморегульованими коли вони мають помірний характер, балансується економічними методами або відображають стійкі тренди.

В економіці періодично виникають різні шоки, обумовлені глобальними подіями, суттєвими змінами попиту і пропозиції, значними коливаннями кон'юнктури світових ринків, технологічними змінами, регуляторними обмеженнями, соціальними про-

блемами, екстремальними природними та політичними явищами.

За останні роки на нестабільність світового розвитку суттєво вплинули два системні глобальні шоки: обумовлені пандемією та російською війною в Україні. Такі шоки є системними, бо охоплюють економіку та політичну, соціальну, логістичну та інші сфери, поширюються на більшість країн, генерують вторинні шоки, обумовлюють кризи – енергетичну, продовольчу та фінансову. Наприклад, сучасні шоки пропозиції є чинником енергетичної кризи, подолання якої вимагає додаткових бюджетних витрат для підтримки бізнесу та населення, що провокує високу інфляцію. Для стримування інфляції центральні банки збільшують свої процентні ставки, що в свою чергу провокує кризи заборгованості, фінансових та валютних ринків. Таким чином внаслідок шоків формується та поширюється економічна та фінансова нестабільність в світі та основних регіонах, галузеві кризи.

Дані Світового банку свідчать про специфіку шоків і нерівномірність пандемічного падіння ВВП в розвинутих економіках та країнах що розвиваються у 2020 році. В період пандемії найбільше падіння було у Єврозоні, а відносно найменше скорочення було на зростаючих ринках та економіках, що розвиваються, показники яких були кращими за світові. При цьому відбувалося зростання економіки в Китаї та найменш розвинутих країнах. Таким чином, в умовах пандемії відбувається нерівномірність: падіння в одних країнах і зростання в інших, що спонукає до збільшення торговельних та інвестиційних обмежень, посилення диференціації країн та фактичної де-глобалізації. За цих умов відбувся шок попиту на енергоресурси, коли його скорочення обумовило падіння цін.

Пост-пандемічне зростання відбувалося з 2021 року, у 2022 році воно було значно уповільнено в результаті глобального шоку від повномасштабної війни росії в Україні. Попит на енергію різко зріс при наявних обсягах постачання, відбувся шок пропозиції і стрімке зростання цін. Показовим є те, що вперше за кілька десятиків років темпи економіки Китаю в 2022 році були менше за темпи світової економіки у 2,9% [6, с. 4], що було результатом стрибка пандемічних карантинних обмежень.

Прогноз Світового банку щодо реального ВВП у 2023 році свідчить про очікування значного сповільнення темпів та ризику рецесії. При цьому прогнозні показники датовані січнем 2023 року значно погіршені в порівнянні з прогнозом датованим червнем 2022 року для більшості розвинених економік, США та Єврозони, Найбільше погіршення передбачень стосується

Таблиця 1

Річні зміни світового реального ВВП, % (в порівняльних цінах)

	2020	2021	2022 Оцінка	2023 Прогноз
Світ	-3,2	5,9	2,9	1,7
Розвинуті економіки	-4,3	5,3	2,5	0,5
США	-2,8	5,9	1,9	0,5
Єврозона	-6,1	5,3	3,3	0,0
Японія	-4,3	2,3	1,2	1,0
Зростаючі ринки та економіки, що розвиваються	-1,5	6,7	3,4	3,4

Джерело: складено за даними Світового банку [6, с. 4]

розвинутих економік – зниження прогнозних показників ВВП на 1,7% і США та Єврозони по 1,9% [6, с. 4]. Погіршення прогнозу на 2023 рік є відображенням шоків глобальної нестабільності внаслідок війни росії в Україні.

Глобальна нестабільність через вторинні шоки впливає на формування та перебіг галузевих та регіональних криз, особливо в енергетичній сфері. В період пандемії в силу скорочення ділової, соціальної, транскордонної, логістичної діяльності відбувся шок попиту на базові товари, в першу чергу Енергоресурсів.

Шоки вплинули на виникнення світової та європейської енергетичних криз,

найбільший масштаб мало підвищення цін на енергію у Європі. Згідно з оцінками Світовим банком, в період пандемічного шоку енергетичні ціни знизилися, а в умовах посткризового відновлення економіки та шоків попиту у 2021 році ціновий індекс енергоресурсів зріс майже вдвічі, а за 2020–2022 рр. в результаті війни росії в Україні цей індекс зріс майже в 3 рази [6, с. 4]. Це свідчить про нестабільність та надмірну волатильність світового ринку енергоресурсів.

Одним із наслідків наслідків глобальних шоків є сучасна європейська енергетична криза, основними рисами якої є значне підвищення попиту та цін на енергію, негативні наслідки залежності від постачання нафти та газу з Росії, санкції та заборона імпорту нафти морським шляхом та нафтопродуктів з Росії, зростання цін на електроенергію за рахунок попиту та витрат на первинні енергоресурси, негативний вплив світового попиту та конкуренції за нафту та скраплений природний газ, обмеженість альтернативних джерел постачання енергії. Криза різко посилила необхідність подолати залежність від росії, диверсифікації постачання та підвищення ефективності використання енергії, вирішення проблем відновлювальної енергетики та політики декарбонізації.

Вплив шоків на енергетичні ціни в Європі є різним залежно від змісту ринкових дисбалансів. В період пандемії, локдаунів, транспортного колапсу, скорочення виробництва відбулися шоки попиту як відображення зменшення споживання енергії та відповідно падіння цін на енергоресурси. Енергетичні шоки пропозиції в Європі виникли в середині 2021 року в період пост-

пандемічного відновлення економіки, коли значно зріс попит га енергію. Суттєвим поштовхом кризи стала російська агресія в Україні. Це обумовило стрибкоподібне зростання цін на енергоресурси, перш за все на нафту, природний газ та електроенергії. Зростання попиту не сприяло збільшенню пропозиції, одночасно попит змінювався особливо активно в Азії за більш високих темпів регіональної економіки. Це стало основними чинниками загального зростання цін та світової енергетичної кризи.

Енергетична криза у Європі посилювалась в результаті залежності від російських нафти та природного газу, структурних змін в процесі обмеження викопного палива та політики декарбонізації. Основними системними причинами енергетичної кризи та зростання цін в Європі можна вважати наступні:

- шоки пропозиції: швидке збільшення споживання енергії в умовах пост-пандемічного економічного зростання та обмеження пропозиції;
- зміни міжнародних ланцюгів постачання енергоресурсів, перш за все переорієнтація зрідженого природного газу та нафти до Азії;
- значна частка споживання газу для виробництва електроенергії;
- маніпуляції росії на ринку газу та обмеження постачання, що вплинуло на невизначеність та ріст цін;
- зміни структури та незбалансованість енергопостачання окремих країн;
- нестабільність використання відновлюваних джерел енергії.

Взаємодія міжнародних, ринкових, структурних та неринкових факторів обумовила волатильність енергетичних цін та складність управління у кризовій ситуації. Після початку російської агресії в Україні та запровадження санкцій проти росії енергетична криза в Європі посилювалась. Відповідно розширилися заходи регулювання енергетичного сектору – короткострокові, середньострокові та системні. До останніх відноситься диджиталізації енергетики як важливий напрямок системної трансформації та посилення стійкості виробництва та споживання.

Енергетична криза пов'язана з макроекономічною нестабільністю, перш за все зі зростанням рівня енергетичних цін і споживчої інфляції, що диференційовані

Таблиця 2

Цінові параметри енергетичних і сировинних товарів в світі

	2020	2021	2022 Оцінка	2023 Прогноз
Енергетичні товари, індекс цін	52,7	95,4	151,7	130,5
Нафта, ціна дол. США барель	42,3	70,4	100,0	88,0
Сировинні товари (не енергетичні), індекс цін	84,4	112,0	123,7	113,7

Джерело: складено за даними Світового банку [6, с. 4]

Таблиця 3

Показники річної споживчої інфляції в Єврозоні та енергетична складова, за окремі місяці 2020 та 2023 років

Місяці	09.22	10.22	12.22	01.23	02.23	03.23
НІСР*	9,9	10,6	9,2	8,6	8,5	6,9
Енергетичні ціни	40,7	41,3	25,5	18,9	13,7	-0,9

*НІСР Harmonised index of consumer prices Гармонізований індекс споживчих цін ЄС

Джерело: складено за даним Євростату [5, с. 1]

відповідно по секторах енергетики та різних країнах Європи.

Таким чином, висока інфляція в європейських країнах є наслідком перш за все глобальних шоків та енергетичної кризи. Пік зростання енергетичних цін в Європі був у серпні 2022 року внаслідок шоку пропозиції та ринкової невизначеності в результаті припинення постачання російського газу до багатьох країн, оприлюднення планів відмови від імпорту російської нафти напередодні зими. Вказані чинники та необхідність термінової диверсифікації постачання підштовхнули енергетичну інфляцію, в затім і зростання споживчих цін.

Показники інфляції зростали високими темпами з літа до кінця 2022 року, а з початку 2023 року загальна

споживча інфляція помірно знижується, але при цьому є набагато вищими від цільових показників євроінтеграції. Енергетичні ціни мали найвищі показники зростання у річному вимірі у серпні та вересні 2022 року.

Ціновий енергетичний шок в Європі несе ризики для приватних споживачів та бізнесу. Основними ризиками є наступні:

- ризики платоспроможності бізнесу та домогосподарств;
- негативні очікування щодо доступності енергії;
- ризики стабільності постачання енергії;
- ризики диверсифікації постачання енергоресурсів;
- ризики стабільності енергоінтенсивних виробництв на основі діджиталізації.

Список використаних джерел:

1. Baba C. and Lee J. (2022) Second-Round Effects of Oil Price Shocks Implications for Europe's Inflation Outlook IMF Working Paper WP/22/173 Washington. 40 p. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/09/06>.
2. Blanchard O. (2010) Rethinking Macroeconomic Policy/ IMF staff discussion note. SPN 10/03 International Monetary Fund. Washington. 22p. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications>.
3. Cook L., Pringles S., Bailey D., Cammiss S., Wilkinson C., Atkinson P. (2019) Economic shocks research. University of Coventry. 217 p. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/economic-shocks-research>.
4. Eichenbaum, M., Rebelo S., Trabandt M. (2020), The Macroeconomics of Epidemics, *NBER Working Paper* 26882, 53 p. Available at: www.nber.org/papers/26882.
5. Eurostat (2023) Euro area annual inflation down to 6.9%. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/16324747/2-31032023>.
6. Global Economic Prospects, January 2023. World Bank. (2023) Washington, DC : World Bank. DOI: <https://doi.org/10.1586/978-1-4648-1906-3>.
7. Global Impact of war in Ukraine on food, energy and finance systems. A three dimensional crisis BRIEF № 1 United Nations (2022) NY Available at: <https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/04/UN-GCRG-Brief>.
8. Jaccard I. (2018) Asset pricing and the propagation of macroeconomic shocks. *Journal of the European Economic Association*. P. 431–486.
9. Lettan M., Ludvigson S. (2011) Shocks and Crashes. *NBER Working Paper* 16996. 73 p. Available at: www.nber.org/papers/16996.
10. Jordà O., Singh S., Taylor A. (2020) The longer run economic consequences of pandemics. Available at: www.vox.org.
11. Kose A., Sugavara N. (2020) Understanding the depth of the 2020 global recession in 5 charts. World Bank. Available at: <https://blogs.worldbank.org/opendata/understanding-depth-2020-global-recession>.
12. Panetta F. (2023) Monetary policy after the energy shock. ECB 12 p. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2023/html/ecb.sp230216>.